

Лесько Х. С.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри французької філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

СУФІКСИ ДЕМІНУТИВНОСТІ Й АУГМЕНТАТИВНОСТІ В ІСПАНСЬКИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТРАДИЦІЯХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Демінутивність та аугментативність належать до універсально-типологічних явищ, оскільки у людській природі закладена потреба оцінювати навколишні реалії. Домінує думка, що категорії зменшеності / збільшеності історично передують категорії суб'єктивної оцінки. Для їх вираження використовують спільні словотвірні засоби – демінутивні й аугментативні суфікси. Це пояснюють їхньою синкретичною природою: вираженням квантитативних смислів та позитивної / негативної оцінки.

У межах структурно-змістового аспекту існують два підходи до трактування демінутивних / аугментативних суфіксів: утворюють нові слова, тому належать до словотвірних; утворюють лише відтінки значень, відтак належать до формотвірних мовних засобів. У межах соціально-когнітивного аспекту розглядається вплив позалінгвальних факторів на продуктивність демінутивів / аугментативів у мовах світу і соціальних групах. У межах лексико-семантичного аспекту досліджується первинний компонент: денотативний (об'єктивна зменшеність / збільшеність) або конотативний (вираження емоційної оцінки).

Категорії демінутивності та аугментативності становлять продуктивну мовну універсалью в іспанській словотвірній системі. Вони належать до лексики відкритої у семантико-стилістичному плані, оскільки допускають появу додаткових смислів, переходу від констатації розміру до емотивно-експресивних ознак. Суфіксальні похідні демінутивності / аугментативності мають структурно-системний характер у мові, проте у мовленні їм властиве оказіональне вживання, здатність набувати додаткову виразність.

Демінутивні / аугментативні деривати відносять до регістру лексики, яка відображає особливості концептуалізації дійсності та мовного вираження оцінок та емоцій – категорій універсальних, але таких, що мають ідіотетичну специфіку вираження у національно-мовних картинах світу. У зв'язку з цим дослідження демінутивних / аугментативних дериватів ґрунтується на їх розумінні як одиниці свідомості, синтезу національного та індивідуального, мовного та позамовного аспектів.

Ключові слова: демінутив, аугментатив, деривація, енантіосемічна оцінка, квантитативні смисли.

Постановка проблеми. Виокремлення категорій демінутивності й аугментативності на словотвірному рівні цілком обґрунтоване, тому що існує специфічна форма їх реалізації – демінутивні та аугментативні суфікси. Семантична структура демінутивів / аугментативів меншою мірою властива іншим суфіксальним похідним. Вони поєднують значення зменшеності / збільшеності, емотивно-експресивне забарвлення та суб'єктивну позитивну / негативну оцінку. Домінуючим є твердження, що первинними були квантитативні семи, на основі яких розвинулися конотативні відтінки. Ми вважаємо його логічним. А. де Неврі-

ха (A. de Nebrija), А. Сулуага Оспіна, М. Хуммель (M. Hummel) виокремлюють об'єктивну зменшеність / збільшеність як основне значення демінутивних / аугментативних дериватів [11, с. 25].

Актуальність статті зумовлено потребою описати та систематизувати теоретичні принципи дослідження демінутивних та аугментативних дериватів, зокрема у романських і слов'янських лінгвістичних традиціях. Об'єктом дослідження є слова з демінутивними та аугментативними суфіксами. Предметом дослідження є структурно-семантичні характеристики суфіксальної демінутивної та аугментативної деривації.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці не існує єдиного роз'яснення термінів «демінутив» та «аугментатив». В.М. Русанівський визначає демінутиви / аугментативи як похідні іменники, що виражають значення зменшеності / збільшеності, яке здебільшого супроводжується ще й значенням суб'єктивної оцінки [12, с. 189]. Однак в іспанській мові демінутиви / аугментативи належать до різних частин мови: іменників, прикметників, прислівників, дієслів, числівників, займенників, а також вигуків. Ми називаємо демінутивами / аугментативами суфіксальні похідні зі значенням зменшеного / збільшеного розміру, ослабленого / посиленого вияву ознаки чи дії, яке може поєднуватися з певними оцінно-емотивними семами, так і похідні, які, хоч і не виражають безпосередньо квантитативного значення, проте мають оцінно-емотивну (мейоративну або пейоративну) семантику незалежно від категорійної належності.

Дослідження демінутивів / аугментативів є одним із пріоритетних напрямів у лінгвістичних традиціях. Проте немає компромісної позиції щодо характеру їхньої структурно-семантичної та функційної природи. Погляди мовознавців розходяться у таких питаннях:

1. *Структурно-змістовий* аспект розглядає ці суфікси як *словотвірні моделі*, наділені узагальненим лексико-категоріальним змістом або *формотвірні*, які генерують форми вихідного слова та мають формальне вираження [6, с. 82]. Зазначимо, що іспанська мова репрезентована демінутивною / аугментативною лексикою у системі та на структурному рівні. Вона характеризується широкою похідною базою. Формування дериваційних ланцюжків узуального й оказіонального характеру вказує на продуктивність синтетичного словотвору, є індивідуальною особливістю мови та поширеним способом збагачення словника. У взаємодії з твірною основою ці суфікси реалізують низку номінативних функцій та емотивно-експресивний потенціал. Як зауважує Р.С. Помірко, «іспанській лексико-семантичній системі притаманні багатоступінчатість, неоднорідність, тонкі семантичні переходи від констатації розміру предметів, об'єктів до неповторно індивідуальної їхньої ознаки» [4, с. 101].

Про зростання ролі дериваційних досліджень свідчить визнання деривації особливим мовним рівнем. Словотвір, будучи теоретичним і методологічним конструктом, дозволяє пояснювати систему мовних стосунків, розвиток мови як безперервний процес семантичного позначення. Розуміння його системної цілісності залежить не стільки від виявлення чіткої структурної організації, скільки від функцій, які він виконує.

В іспанській лінгвістиці особливості утворення суфіксальних похідних є основою теоретичних праць Ф. Ласаро Каррете́ра (F. Lázaro Carreter), Х. Мартіна Камачо (J. Martín Camacho), Я. Малкієля (Y. Malkiel), М. Ребойо Торіо (M.A. Rebollo Torío), Ф. Ласаро Мори (F. Lázaro Mora), М.А. Ескерри (M.A. Ezquerri). Мовознавці роблять акцент на багатогранності дериваційних моделювань [9, с. 49]. Ці похідні виступають виразниками гетерогенності процесів, переходів від позначення об'єктивних ознак до набуття емотивно-оцінних відтінків. Аналіз демінутивних / аугментативних дериватів здійснюється на межі *морфологічної* (словотвору) та *оцінної* (формотвору) похідної парадигми на користь останньої. В основі оцінної деривації лежить твердження про те, що демінутивний / аугментативний суфікс не видозмінює синтаксичне функціонування лексеми, у структуру якої синтезується, оскільки не модифікує граматичну категорію, а лише є носієм додаткової конотативної інформації. Однак це твердження викликає ряд запитань, тому що емотивно-оцінний компонент зникає із семантики похідного слова у випадках його десемантизації, під час творення нових термінів. Йдеться про процеси морфологічної деривації. У межах *словотвору* розглядають також аугментативні суфікси, які приєднуються до твірної основи і видозмінюють родову категорію вихідного слова (*la pluma* → *el plumazo*, *la puerta* → *el portazo*). Семантика словотвірних моделей демінутивного та аугментативного типу може зумовлюватися граматичними, смисловими чинниками та дозволяє відносити похідні до певних частин мови, семантичних класів.

У радянському мовознавстві існують два підходи до трактування демінутивів / аугментативів. Прихильники першого (Ф.Ф. Фортунатов, О.І. Соболевський, П.С. Кузнєцов) вважають, що суфікси демінутивності / аугментативності утворюють нові слова, тому є *словотвірними*. Вони виражають емоційну оцінку та генерують похідні з новим значенням. О. І. Соболевський з цього приводу зауважує: «Відмінність між назвами простими і згрупованими не синтаксична і, звичайно, не морфологічна, а лексична» [5, с.401]. Представники іншого (О.О. Потебня, Ф.І. Бусласв, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов та ін.) схиляються до думки, що ці суфікси виражають конотативний зміст лексеми, доповнюють її додатковими смислами і тому належать до формотвірних. Згідно з В.В. Виноградовим лексеми утворені шляхом синтезу демінутивних суфіксів є формами слів, «різниця у значенні цих слів дуже невелика, а іноді зовсім відсутня: суфіксальні похідні називають не новий предмет, а лише суб'єктивне пестливе ставлення мовця до нього». Відтак В.В. Виноградов зараховує демінутивні суфікси до формотвірних, проте зазначає, що їхнє зменшувальне значення у деяких іменниках стерлося: *місток*, *булавка*, *кірка*. Похідні позначають новий денотат.

О.А. Земська підтримує компромісне рішення щодо віднесення демінутивної та аугментативної деривації до системи словотворення на тій підставі, що воно є факультативним [3, с. 28]. О.М. Галкіна-Федорук пропонує розглядати похідні зі значенням реального зменшення / збільшення як окремі слова, а ті, що не пов'язані з цим значенням, як форми вихідного слова [1, с. 111].

Не заперечуючи того, що йдеться про складне явище, ми приєднуємося до тих мовознавців, котрі вважають демінутиви / аугментативи окремими словами, а суфіксам, які беруть участь у їхньому утворенні, надають статус словотвірних. Зазначимо, що демінутивні / аугментативні суфікси можуть не лише видозмінювати реальне денотативне значення слова, але й бути носіями у складі лексеми емоційно-оцінної інформації, яка є не менш важливою, ніж поняття, раціональна. У деяких випадках там, де вживається суб'єктивно-оцінна лексика, її заміна нейтральними словами неможлива.

Малодослідженими залишаються можливості лексикалізації демінутивних / аугментативних слів, аналізу яких присвячені поодинокі праці О.О. Дементьєва, Л.О. Родніної, Ф.І. Бусласва, О.І. Смирницького, О.В. Михальєвої та ін. В україністиці проблема десемантизації похідних є недостатньо розглянутою, за винятком декількох праць В.І. Статєєвої, О.О. Ситенко, Є.К. Тимченка. В іспанській лінгвістиці цим питанням займаються П. Монтеро Куріель (P. Montero Curiel), М. Траперо (M. Trapero), М. Франко Фігероа (M. Franco Figueroa). При лексикалізації відбувається випадіння дериватів із системи зменшеного / збільшеного імені, знімається емоційно-оцінний та експресивний відтінки, і такі похідні позначають новий денотат [7, с. 107].

Демінутивні / аугментативні суфікси у похідних назвах, за умови втрати ними квантитативного значення, П.Ю. Гриценко розглядає як такі, що часто «сигналізують про вторинну функцію номена» [2, с. 127]. У цих випадках їх можна вважати морфологічним показником вторинності (укр. *лампочка*, *ручка*, *лавка*, *голка*, *мішок*, *клубок*, *порошок*). Нейтралізація семи суб'єктивної оцінки та домінування нормативного узусу – це продуктивний процес творення терміносистеми в іспанській мові, напр.: *el maletín*, *la libreta*, *el mosquito*, *el cabecilla*. Науковці серед причин цього явища розглядають зникнення з мови значення немаркованого слова, а також спеціалізацію плану змісту демінутивної / аугментативної одиниці, її десемантизацію. Лексикалізації частіше зазнають найпродуктивніші похідні внаслідок високої частотності вживання.

2. *Соціально-когнітивний* аспект полягає у дослідженні позалінгвальних факторів різної продуктивності демінутивних та аугментативних суфіксів у мовах світу та соціальних групах:

– *культурно-інтелектуальні*.

Існує думка, що ці суфікси є ознакою невисокої культури мислення, що ними зловживають представники низьких прошарків суспільства, які нехтують загальноприйнятими літературними нормами. Адже мовний етикет не толерує появу емоційно маркованих лексем, які нівелюють «культурний фон» мовлення [10, с. 175].

– *духовно-ментальні*.

Вживання демінутивів / аугментативів пояснюють перевагою емоційно-чуттєвого компоненту над раціональним у світосприйнятті певного народу. Оскільки експресія виражається через мовні одиниці, демінутивні / аугментативні суфікси розглядають у ролі засобів емоційно-експресивного вираження почуттів, думок та волі [7, с. 203].

– *природно-кліматичні*.

Вважають, що експресивне мовлення є ознакою емоційного темпераменту, на становлення якого впливає, серед іншого, теплий клімат. Ця гіпотеза може пояснити високу продуктивність демінутивів / аугментативів у таких романських мовах, як іспанська, італійська, португальська.

– *соціальні*.

Вибір стилістично маркованих лексем простежується у переході від ділового до повсякденного спілкування. У звертаннях до дітей і людей похилого віку деривати мають *позитивний* характер. В інших випадках емотивно-оцінні ситуації можуть породжувати *нейоративні* семи. Аналіз періодичних видань, особливо статей, повідомлень про останні події засвідчує okazionalne вживання демінутивів / аугментативів, які відіграють роль катализатора низки суб'єктивних, передусім негативних оцінок.

Експресивну та соціокультурну конотацію демінутивів / аугментативів виокремлює П. Гіро (P. Guiraud). Автор зазначає, що *експресивне* значення пов'язане з функціонуванням емоційно-вольової сфери адресанта, з проявом його емоцій, почуттів, уподобань; *соціокультурне ж* вказує на середовище, соціальний клас, вік мовця. Ці два види значень взаємодоповнюють одне одного, створюють цілісну структурно-семантичну картину [8, с. 53].

– *індивідуальні*.

Вживання демінутивних / аугментативних дериватів пояснюють місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, рівнем культури окремої людини. Йдеться про індивідуальний акт мовлення (мікрокосмос) як процес самовираження мовця. Він відображає своєрідність індивіда, однак це відображення репрезентує *психологію народу* (мовні традиції спільноти у діахронному розв'язку).

Ми не заперечуємо важливої ролі кожного з названих факторів у вживанні аналізованої лексики, проте вважаємо необґрунтованим зводити пояснення її різнохарактерної природи лише до одного з них. Вважаємо за доцільне врахувати також *внутрішньомовні чинники* вживання демінутивних / аугментативних суфіксів – це тенденції до збереження принципу найменших артикуляційних зусиль, мобільність фіналії і потенційні можливості створювати дериваційні парадигми, прагнення до експресивно-емоційних оцінок та стилістичної виразності залежно від завдань комінюкативних актів.

3. *Лексико-семантичний* аспект полягає у визначенні вихідного значення об'єктивної зменшеності / збільшеності або емотивно-оцінних смислів, які виходять за рамки квантитативності. Упродовж тривалого часу мовознавці дискутують з приводу семантичної природи демінутивних / аугментативних суфіксів: відносять їх до квантитативної категорії зменшеності / збільшеності або категорії суб'єктивної оцінки; досліджують первинний компонент – раціональний (вираження реального розміру) або емотивний (вираження емоційної оцінки). Компромісним є твердження про те, що відображення дійсності, як логічної, так і емоційної, становить єдиний процес пізнання матеріального та духовного світу. Тому квантитативні смисли тісно корелюють з конотативними.

Висновки. В іспанській мові велика кількість слів твориться шляхом суфіксальної деривації. Суфікси демінутивності / аугментативності генерують лексеми, які входять в ужиток з важливим емотивно-оцінним значенням. Це свідчить про те, що мова, крім номінативної функції, виконує не менш важливу – емотивно-експресивну. Демінутивні й аугментативні деривати становлять важливу типологічну характеристику іспанської мови та продуктивно функціонують у народній творчості, розмовному, художньому та публіцистичному дискурсах. Мовознавці досліджують демінутивність та аугментативність як категорії, які мають ідіотетичну специфіку вираження та залишаються відкритими у семантико-стилістичній площині.

Література:

1. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сборник статей по языкознанию*. Москва, 1958. С. 103–124.
2. Гриценко П.Ю. Моделирование диалектной системы лексики. Київ, 1984. 255 с.
3. Земская Е.А. Словообразование как деятельность. Москва : Высш. шк., 1992. 220 с.
4. Помірко Р.С. Демінутивність / аугментативність як засіб експресивності іспанської мови. *Іноземна філологія*. Львів, 1987. Вип. 88. С. 101–108.
5. Соболевский А.И. Из истории уменьшительных слов. *Русский филологический вестник*. Варшава, 1911. С. 400–402.
6. Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку. Москва : Учпедгиз, 1957. 185 с.
7. Figueroa Franco M. Los morfemas diminutivos -ico, -illo, -ito en documentos hispanoamericanos de América Central y de la Nueva España. Siglos XVI y XVII. *Elua*, 5. México, 1989. P. 101–125.
8. Guiraud P. La semántica. México: Fondo de Cultura Económica, 1960. 142 p.
9. Martín Camacho J. C. El problema lingüístico de los interfijos españoles. Cáceres : Universidad de Extremadura, 2002. P. 45–58.
10. Nañez Fernández E. El diminutivo. Historia y funciones en el español clásico y moderno. Madrid, 1973. 458 p.
11. Zuluaga Ospina A. La función del diminutivo en español. *Boletín Instituto Caro y Cuervo*. 1970. № 25. P. 23–48.
12. Українська мова: Енциклопедія / редкол. : В.М. Русанівський, М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

Lesko Kh. Diminutive and augmentative suffixes in Spanish traditional linguistic studies

Summary. Diminutive and augmentative classes belong to universal typological phenomena, since there is a need in human nature to assess the surrounding realities. The prevailing view is that the diminutive and augmentative categories with quantitative meaning, historically precede the subjective-assessment connotation. As a matter of fact, common word-building forms are used in diminutive and augmentative suffixes for both senses. This is due to their syncretic nature: quantitative meanings and a positive / negative assessment.

Within the structural aspect, there are two approaches to the interpretation of diminutive / augmentative suffixes: they are a new words, therefore, they belong to word-building forms; they express an evaluation, henceforth, generate a new language forms of the same word. Within the social cognitive aspect, the influence of extra-linguistic factors on the productivity of diminutive / augmentative suffixes in the languages and social groups is considered very important. Within the lexical-semantic aspect, the primary component is investigated: denotative (objective diminution / augmentation) or connotative (expression of emotional evaluation).

Categories of diminutive and augmentative suffixes constitute a productive universal group in the Spanish word-formation system. They belong to the vocabulary open in a semantic and stylistic plan, since they allow the appearance of additional meanings, transitions from quantitative to emotionally-expressive characteristics. Suffixal diminutive / augmentative derivatives have a structural and systemic character in the language, but in the speech they are characterized by occasional use, the ability to acquire additional expressiveness.

Diminutive / augmentative words are in the register of vocabulary, which express the conceptualization of reality and the linguistic expression of evaluation and emotions – universal categories, but which have an idioethnic specifics of expression in different languages of the world. In this regard, the study of diminutive / augmentative derivatives is based on their understanding as a unit of consciousness, the synthesis of national and individual, linguistic and extra-linguistic aspects.

Key words: diminutive, augmentative, derivation, enantiosemic evaluation, quantitative meanings.